

Σημειώσεις στο περιθώριο της πολιτικής και της θεωρίας

flashback

Υπάρχει ακόμη εκμετάλλευση;

ΤΟΥ ΠΑΝΑΠΙΩΤΗ ΣΩΤΗΡΗ

psotiris@alteregomedia.org

Κανείς δεν αρνείται ότι ο κόσμος μας παραμένει εξαιρετικά άνοσος. Εύκολα μπορούμε να διαπιστώσουμε ανισότητες στο εισόδημα, στις συνθήκες ζωής, στην κατανάλωση ενέργειας, στο περιβαλλοντικό αποτύπωμα, στο προσδόκιμο επιβίωσης, στο μορφωτικό επίπεδο. Και συχνά συζητάμε για αυτές τις ανισότητες, για το εάν μπορούν να περιοριστούν και μέσα από ποιες διορθωτικές παρεμβάσεις.

Οι ανισότητες αυτές δεν είναι μόνο υπαρκτές, είναι και ενεργές. Τροφοδοτούν αισθήματα αδικίας, πυροδοτούν αντιδράσεις οργής, αποτελούν το «καύσιμο» για κοινωνικές εκρήξεις αλλά και για διακρατικές συγκρούσεις ή συμμαχίες και προφανώς τις συζητάμε όταν θέλουμε να αναζητήσουμε τα κοινωνικά αίτια των πολιτικών διαρρέσεων, των κοιμητικών εκπροσωπήσεων και των εκλογικών μετακινήσεων.

Ωστόσο πολύ λίγο συζητάμε για το εάν αυτές οι ανισότητες μπορούν κάποτε πραγματικά να ξεπεραστούν. Για την ακρίβεια, η δημόσια συζήτηση κυριαρχείται σήμερα από την πεποίθηση ότι αυτές είναι ως ένα βαθμό αν όχι φυσικές τουλάχιστον αναπόφευκτες. Και μπορεί πλέον να θεωρείται κάπως πολιτικά και ιδεολογικά άκομφο να μιλάει κανείς για φυσικές ανισότητες μεταξύ των ανθρώπων, εντούτοις κυριαρχεί η αντίληψη ότι κάποιοι απλώς δεν μπορούν να τα καταφέρουν το ίδιο καλά, ακόμη και εάν τους δοθούν «ίσες ευκαιρίες».

Μάλιστα, μια ορισμένη εκδοχή νεοφιλελευθерισμού θεωρεί και τις ανισότητες αυτές περίπου αναγκαίες αν όχι και ευκαταίες. Σύμφωνα, με το περίφημο σχήμα των trickle - down economics, που παραμένει κυρίαρχο, έτσι και καμουφλαρισμένο πίσω από την πρόκριση της αύξησης του ΑΕΠ ως βασικού οικονομικού στόχου, η συσσώρευση ολόένα και περισσότερου πλούτου στην κορυφή είναι ο μόνος τρόπος ώστε έτσι και μικρό μέρος να κυλίσει προς τα κάτω, στα φτωχότερα στρώματα και να βελτιωθεί και η δικιά τους θέση.

Μια έννοια που απωθείται

Γύρω από όλα αυτά υπάρχει μια ευρύτερη συναίνεση. Όχι ως προς τις πολιτικές επιλογές προφανώς, αλλά ως προς τους όρους της πολιτικής συζήτησης. Μόνο που υπάρχει και μια έννοια που απουσιάζει. Πιο σωστά μια έννοια που απωθείται. Και αυτή είναι η εκμετάλλευση. Έννοια συνδεδεμένη ιστορικά με το εργατικό κίνημα, τις πολιτικές μορφές οργάνωσής του, αλλά και τις θεωρίες που προέκυψαν από αυτό, πρώτα και κύρια το σύνολο θεωρητικών αναφορών που περιγράφουμε ως μαρξισμό, η εκμετάλλευση παραπέμπει σε κάτι πέρα από την ανισότητα.

Και αυτό γιατί η έννοια της εκμετάλλευσης παραπέμπει στο ότι η ανισότητα δεν είναι κάτι που απλώς προκύπτει (ουσιαστικά μια παραλλαγή της αντίληψης ότι είναι κάτι το «φυσικό»), αλλά ότι έρχεται ως αποτέλεσμα μιας εκμεταλλευτικής σχέσης, δηλαδή της ύπαρξης κοινωνικών σχέσεων και πρακτικών που σημαίνουν ότι ένα κοινωνικό στρώμα εκμεταλλεύεται κάποιο άλλο, ότι ο δίκος του πλούτος είναι το αποτέλεσμα της αποστέρησης

Η πραγματική εναλλακτική

Μια οπτική που επιμένει ότι υπάρχει εκμετάλλευση, είναι μια οπτική που θεωρεί ότι υπάρχουν ακόμη ταξικοί αγώνες. Για τον Λάσκο αυτό σημαίνει ότι παραμένει ανοικτή μια προοπτική χειραφέτησης. Στα μάτια του η πολιτική αποτυχία (ή και καθεστωτική μετάλλαξη) της Αριστεράς δεν σημαίνει και «εξαφάνιση» μιας εργατικής τάξης, που μπορεί ακόμη να πρωταγωνιστήσει σε ένα κίνημα κοινωνικού μετασχηματισμού.

κάποιου άλλου, με αιτιώδη σχέση μεταξύ των δύο φαινομένων. Ακόμη περισσότερο η έννοια της εκμετάλλευσης παραπέμπει και σε μια κοινωνική σύγκρουση, πιο βαθιά και «δομική» από αυτή στην οποία παραπέμπουν οι θεωρίες που βλέπουν απλώς συγκρούσεις συμφερόντων ή «ομάδων πίεσης».

Και είναι αυτό ακριβώς που καθιστά ιδιαίτερα σημαντικό και επίκαιρο το βιβλίο του Χρίστου Λάσκου, «Να ξαναμιλήσουμε για την εκμετάλλευση. Απλοϊκά μαθήματα πολιτικής οικονομίας», που κυκλοφόρησε πολύ πρόσφατα από τις εκδόσεις Τόπος. Γιατί ο Λάσκος σε αυτό το βιβλίο προσπαθεί να δείξει ότι για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τα σύγχρονα οικονομικά φαινόμενα, αλλά και τα αδιέξοδα των κυρίαρχων οικονομικών θεωριών και πολιτικών, πρέπει να επιμενουμε στην έννοια της εκμετάλλευσης. Όσο για την αναφορά σε «απλοϊκά μαθήματα», μπορεί τα κείμενα που συγκεντρώνονται σε αυτόν τον τόμο να είναι όντως σύντομα και γραμμένα με τρόπο κατανοητό από ένα ευρύτερο κοινό, όμως κάθε άλλο παρά απλοϊκά είναι.

Πολιτικές ανισοτήτων

Ο Λάσκος καθοδηγείται στα κείμενά του από μια κριτική μαρξιστική σκοπιά με βάση την οποία προσεγγίζει μια σειρά από φαινόμενα της οικονομικής συγκυρίας. Δείχνει έτσι πώς τα φαινόμενα των ανισοτήτων που βιώνουμε σε διάφορες πλευρές της ζωής μας είναι αποτελέσματα οικονομικών πολιτικών που θεωρήσαν την καπιταλιστική κερδοφορία ως αυτοσκοπό, την ώρα που διαφεύδεται η προσδοκία ότι η συσσώρευση πλούτου «επάνω» οδηγεί και σε ευημερία «προς τα κάτω». Δείχνει, επίσης, ότι φαινόμενα όπως ο πληθωρισμός δεν μπορούν να εξεταστούν εκτός του πλαισίου των ταξικών στρατηγικών εκείνων που έχουν οδηγήσει σε εκτίναξη των κερδών, υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα και την αντίστοιχη ταξι-

SHUTTERSTOCK

κή μεροληψία των αντιπληθωριστικών πολιτικών που θεωρούν ότι απάντηση σε έναν πληθωρισμό κερδών είναι η αύξηση της ανεργίας ώστε να υποχωρήσουν οι τιμές των αγαθών.

Δεν παραλείπει, επίσης, να επισημάνει ότι σε πείσμα μιας διάχυτης αίσθησης περί του «τέλους της εργατικής τάξης», μεγαλώνει όχι μόνο η παγκόσμια εργατική τάξη, αλλά ο αριθμός των ανθρώπων που αυτοπροσδιορίζονται ως ανήκοντες σε αυτή. Και βέβαια συνδέει την επικείμενη κλιματική καταστροφή με τις ταξικά προσδιορισμένες ανισότητες.

Υπερεκτίμηση των economics

Υπόβαθρο όλων αυτών είναι μια κριτική στάση και τοποθέτηση απέναντι στην ίδια την «οικονομική επιστήμη». Αλλιώς, αυτό που περιγράφει ως η «υπερεκτίμηση των economics» εκφράστηκε τις τελευταίες δεκαετίες με διάφορους τρόπους: από το ξέσπασμα μιας τεράστιας οικονομικής κρίσης το 2008, που έδειξε ότι κάθε άλλο παρά ορθολογικές είναι σε κρίσιμες στιγμές οι αγορές, έως την παταγώδη διάψευση διάφορων οικονομικών μοντέλων που είχαν θεωρηθεί ότι αποτελούσαν περίπου επιστημονικές σταθερές. Πράγμα που δείχνει πόσο επισφαλές είναι στην πραγματικότητα να συνεχίσουμε να τα αντιμετωπίζουμε με την ίδια εμπιστοσύνη.

ΕΚΤΟΣ ΟΡΙΩΝ